

Yusuf Yunanî'nin Öldürülmesi ve Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi

Assassination of Yusuf Yunanî and Its Effects on Ottoman-English Relations

Yahya YEŞİLYURT*

ÖZET

Tanzimat ile birlikte Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim halk, Müslüman halkla eşit tutulmaya başlanılmıştır. Bunun yanı sıra gayrimüslimlere tanınan bazı hak ve özgürlükler de bulunmaktaydı. Ancak bu durum Müslüman halk tarafından tepkiyle karşılanıyordu. Çünkü gayrimüslimler, emperyalist amaç güden devletlerin politikaları doğrultusunda hareket etmeye başlamışlardı. Özellikle de İngiltere, diğer mezheplerdeki Hıristiyanları Protestan yapma amacıyla Osmanlı topraklarında faaliyet göstermeye başlamıştı. Bu faaliyetler yardım dernekleri aracılığıyla, Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanlar arasında yürütülüyordu. Doğal olarak bu durum Müslüman ve Müslüman olmayan halkın aralarının açılmasına neden oluyordu. Bu çalışmada Siirt'te yaşanan bir vak'a örneğinden yola çıkılarak, bu faaliyetlere Müslüman halkın tepkisi ve Osmanlı Devleti'nin bakış açısı incelenecektir.

ANAHTAR KELİMELER

Osmanlı Devleti, İngiltere, Misyonerlik, Siirt, Yusuf Yunanî

ABSTRACT

The non-Muslims with The Reforms in The Ottoman Empire received equal rights with the muslim citizens. In addition, some of the rights and privileges were granted to the non-Muslims. However, this situation was reacted by the Muslims in the Ottoman Empire because non-Muslims began to act in accordance with policies of the States pursuing emperialist policies. In particular, the United Kingdom, which wanted to convert other christians to protestant ones began to operate in the Ottoman's territoire. These activities were conducted among the Christian People of the Ottoman Empire via charity organizations. Naturally, this situation caused break-up between the muslims and non-muslims. In this study, we aim to study the response of muslims to these activities and the views of the Ottoman State based on the example of a case in Siirt.

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, yahya-yesilyurt@hotmail.com.

•

KEY WORDS

Missionary, Sirt, The Ottoman Empire, The United Kingdom, Yusuf Yunanî.

Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Durumu

Osmanlı Devleti, XIX. Yüzyıl'a kadar gayrimüslimleri, kendi iç işlerinde serbest bırakmıştı. Ödedikleri vergiler karşılığında askere dahi alınmıyorlardı (Bozkurt 1996: 23). Ticaret ve sanat gibi işlerle uğraştıklarından, Osmanlı sosyal hayatında önemli bir yer edinmişlerdi. Ancak Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıldan itibaren gücünü yitirmesiyle, Müslüman olmayan toplumlar batılı güçlerin ilgi odağı haline gelmiştir (Halaçoğlu 2007: 21). Özellikle Avrupa'dan yayılan milliyetçilik akımının etkisiyle kendi devletlerini kurma arzusuna kapılan Osmanlı Devleti'ndeki azınlıklar hareketlenmeye başlamışlardı. Bu durumun bir yansıması olarak, özellikle de Rusya ve İngiltere, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne karşı politikalar geliştirmişlerdir. Bu politikalarını uygulamaya koydukları esnada ise bu devletlerin arasında çıkar çatışması yaşanmış, çatışma neticesinde de bazen Osmanlı Devleti lehine bazen de Osmanlı Devleti aleyhine siyaset yürümüşlerdir. Rusya, sıcak denizlere inme politikası nedeniyle Osmanlı topraklarında aktif faaliyet yürütmeye başlayınca, İngiltere de boş durmayarak harekete geçmiştir (Akçora 1994: 78-80).

Tanzimat (Kaynar 2010; 164-176)¹ ve ardından gelen Islahat Fermanları ile batılı güçlerin, Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimler üzerinden yürüttüğü siyasetin etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak bu tam tersi bir etki meydana getirerek, diğer devletlerin müdahale ve faaliyetini de artırmıştır (Akçora 1994, 81). Osmanlı Devleti, gayrimüslim olan halkına yeni haklar tanıyarak, dinî söylemleri bahane edip iç işlerine karışan devletlerin bu müdahalelerini ortadan kaldırmayı amaçlamıştır (Geniş bilgi için bakınız Karal 1999: 170-192; Bozkurt 1996: 42). Ancak tanınan bu haklar², zaman zaman aksi neticeler de vermiştir. Özellikle de gayrimüslim teb'a ile Müslüman teb'a arasındaki eşitlik ve vergi maddeleri³ hoşnutsuzluk meydana getirmiştir. Sadece Müslüman halktan değil

-
- ¹ Genel itibarıyla Tanzimat olarak adlandırılan süreç, Gülhâne-i Hattı Hümayun olarak bilinmektedir. Mustafa Reşit Paşa'nın çabalarıyla oluşturulan bu ferman, adını 3 Kasım 1839'da okunduğu yer olan Gülhâne'den almıştır. Bu ferman, Abdülmecid'in idaresi döneminde ilan edilmiş ve ilanı esnasında Müslüman temsilcilerden Gayrimüslim temsilcilere varıncaya kadar birçok kişi orada bulunmuştur. Tanzimat'ın hazırlık dönemi hakkında detay için bakınız Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK Basımevi, Ankara 2010, s. 164-176.
- ² Gayrimüslimlere tanınan haklarla Osmanlı Devleti'nde birçok kazanımlar elde etmişlerdir. Meclis geleneği olan Gayrimüslimlerin din, eğitim, idare, maliye ve sosyal alandaki haklarının da artması, onlara bağımsızlık yolunda önemli bir gelişme olarak yansımıştır. bk. Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2003, s. 228.
- ³ Vergi ve askerlik maddeleri için bakınız Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, s. 178.

aynı zamanda bazı Hıristiyan cemaatlerinden de tepkiler gelmiştir (Karal 1999: 186-187)⁴. Bazıları haklarını kaybetmekten dolayı bazıları ise yeni haklar elde etmek için çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Tanzimat'ın hemen akabinde meydana gelen Niş ve Vidin isyanları bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir⁵. Islahat Fermanı'ndan sonra da gayrimüslim ve Müslüman halk arasında benzer olaylar yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu kez doğu kesimlerinde Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında çatışmalar meydana gelmiştir (Bozkurt 1996, 71-88).

Tanzimat'ın uygulanmaya konulmasıyla birlikte çıkarlarını gözeten kesimler, kendi emelleri uğruna bu uygulamaları kullanmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nde yapılması düşünülen, batı benzeri bir yapılanma olacak iken bu süreç, memnuniyetsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Tam da bu esnada Rusya, Ortodoksları; Fransa, Katolikleri⁶ ve İngiltere, Protestanları korumaya başlamıştır. Örneğin 1841'de çıkan Niş İsyanı'nın temelinde Tanzimat'ın getirdiği ilkeler yatmaktaydı. Bu olay nedeniyle Rusya, Osmanlı Devleti'ni protesto etmiş ve bölgeye bir adamını göndereceğini söylemiştir (İnalçık 1964: 641). Rusya'nın yanı sıra İngiltere de Uzakdoğu'daki çıkarlarını korumak ve nüfuzu artırmak için Protestanlığı araç olarak görmüştür. Bu yolla Osmanlı Devleti'ndeki Protestanları, misyoner olarak kullanmaya başlamıştır (Akçora 1994: 80). İngiltere'nin Hindistan politikası için Ermeniler araç olarak görülmüş ve Osmanlı topraklarında Ermeniler üzerinden siyaset gütmeye başlamıştır (Karadeniz 2011: 1407). Bu politika ve siyaset nedeniyle her devletin yaptığı gibi İngiltere de Ermenilerle ilgilenmeye ve bu millet üzerinden Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya çalışmıştır (Halaçoğlu 2007: 22).

-
- ⁴ Osmanlı Devleti'nin bazı yerlerinde Tanzimat ile birlikte oluşturulan meclislerde, Gayrimüslimlerin çoğunlukta oldukları yerde bile Müslüman azalar çoğunluk olarak seçilmişlerdir. Bakınız Halil İnalçık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler", *Bellekten*, XXVII (112), 1964, s. 633; Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, s. 200-205.
- ⁵ Niş ayaklanması 1841'de Sırbistan'a sınır olan Niş'te meydana gelmiştir. Burada vergiyi bahane eden reaya yönetime karşı ayaklanmıştır. Vidin isyanı ise 1850'de meydana gelmiştir. Bu isyanda ise Vidin, Sahra, Belgradcık ve Lom kazalarındaki Bulgar köyleri ayaklanarak Müslümanları öldürmeye başlamışlardır. Geniş bilgi için bakınız İnalçık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler", s. 638-646.
- ⁶ Örneğin 14 Ekim 1841'de meydana gelen Lübnan olayında Hıristiyan Maruniler ve Dürziler arasında çatışma çıkmıştı. Olay, Paris basınında yer alınca başta Fransa'nın olmak üzere diğer devletlerin de dikkatini çekmiş ve bu olayı bahane ederek yabancı devletler Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaya başlamışlardı. Detay için bakınız Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, s. 408-455.

Nitekim Tanzimat'ın ilanıyla başlayan süreç, batılı güçlerin, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalesine kadar varan olayları içinde barındırmıştır. Bunun sonucunda ise 1856'da Islahat Fermanı ilan edilmiş ve bu müdahale önlenmeye çalışılmıştır (Karal 2000; Bozkurt 1996: 44; Ortaylı 2011: 46-70). Ancak her yönden güçsüz düşen Osmanlı Devleti karşısında, kendi politikalarını güçlendirmek isteyen devletler, faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. İngiltere, Osmanlı Devleti'nde misyonerlik faaliyetlerinin bir kısmını da Ermeniler üzerinden yürütmüştür. İngiltere, Ermenilerin Gregoryan mezhebinden olmaları nedeniyle, bunları kendi emelleri uğruna kullanmak için, Protestan olmaları yönünde çaba sarf etmiştir (Akçora 1994: 80; Sezer 2010: 59). Misyonerlerin temel faaliyetleri gittikleri ülkelerde yardım işleriyle uğraşan kurumlar oluşturmak, okullar ve sağlık hizmetleri veren birimler kurmaktır. Bu sayede buldukları toplumlarla kolay iletişime geçmeyi ve amaçlarını daha kolay gerçekleştirmeyi umuyorlardı (Sezer 2010: 59). İngiltere'nin misyonerlik faaliyetleri neticesinde Osmanlı Devleti'nde Ermeni Protestan Cemaati ortaya çıkmıştır. Batılı devletlerin bu ilgileri nedeniyle Ermeniler kendi aralarında mezhepsel olarak dörde ayrılmışlardır⁷.

Osmanlı Devleti'nin topraklarında ve bu topraklar üzerinde yaşayan toplumlar üzerinde çeşitli menfaatleri olan devletler, şüphesiz halkın gözünden kaçmıyordu. Özellikle de Müslüman ve gayrimüslim halk arasında bu durumu fark edenler çıkabiliyordu. Siirt'te Yusuf Yunanî'nin öldürülmesi de bu bağlamda meydana gelmiştir. Yusuf Yunanî'nin Protestan olması ve Siirt'te bazı misyonerlik faaliyetlerinde bulunması nedeniyle öldürülmesi aşağıda ele alınacaktır. Ancak bu duruma Osmanlı Devleti'nin tepkisi ve bakış açısı nedir? Asıl önemli olan husus da burada yatmaktadır. Çünkü idarî, askerî ve malî açılardan yeni düzenlemeleri içeren Tanzimat süreci, aynı zamanda adlî açıdan da herkese eşit muamele edilmesini ön görüyordu (Torun 2012, 82). Ceza Kanunnâmesi'nde bizzat padişah Abdülmecid tarafından kaleme alınan yazıda, Tanzimat'ın başarıya ulaşmasında, asayiş ve emniyetin devamı ile insan haklarına saygının etkili olacağı belirtilmiştir. Bu ifade Osmanlı Devleti'nde idarenin hak ve hukuka ne kadar önem verdiğinin en açık göstergesidir (Kaynar 2010, 302). Padişah Abdülmecid bu durumu şöyle dile getirmiştir:

“...Gülhâne'de kıraat olunan hatt-ı hümayûn-ı ma'delet-makrun-ı hazret-i şâhâne mucibince kâffe-i teb'a-i Devlet-i Aliyye bilâ istisnâ emniyyet-i can ve mâl ve

⁷ Gregoryan olan Ermeniler, Batılı Devletlerin misyoner girişimleriyle Katolik, Protestan ve Ortodoks mezheplerini de kabul etmişlerdir. Detay için bakınız Ahmet Halaçoğlu, *Bir Ermeninin İtirafı (1895 Maraş ve Zeytin Olayları)*. Ankara 2007, s. 22.

mahfuziyyet-i ırz ve namus hukuk-ı mefruzasına ezser-i nev nâil olmuş ve ber muktezay-ı hürriyet-i şer'iyye huzur-ı şer' ve kanunda ve mevadd-ı hukukiyyede herkesin yeksan ve seyyân olması umûr-ı tabîyyeden bulunmuş olmağla ba'dezin herkes kendü hukukunu bilüb andan vazgeçmemek...⁸

Osmanlı Devleti, teb'asına Müslüman olsun gayrimüslim olsun eşit davranmaya azami derecede önem gösteren bir devletti. Aşağıda ele alınacak olan vak'a da, Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimlerin hukukî durumlarını ortaya koyacak türden takdim ve tahlili içermektedir. Osmanlı Devleti'nin yaklaşım tarzını ve hassasiyetlerini tespit etmeye yarayacaktır. Batılı Güçlerin, bilinen Osmanlı politikası aynı zamanda pekiştirilmiş olacaktır.

1-Yusuf Yunani'nin Öldürülmesi

XVIII. yüzyıldan itibaren İngiltere, Osmanlı Devleti'nde misyonerlik faaliyetlerine Moravya Kilisesi aracılığıyla başlamıştır (Sevinç 2002: 148). Misyonerlik faaliyet alanını ise Balkanlar, Ortadoğu ve Akdeniz'in doğusu olarak belirlemiştir (Aydın 2005: 80). Ortadoğu'daki, çalışmalarını Osmanlı Devleti'ndeki Ermeniler üzerine yoğunlaştırmış ve onları kendi saflarına çekmeye çalışmıştır. Misyonerlerin, Ermeniler için çalışma alanlarından biri de Siirt ve çevresi olmuştur. 1892 yılında Siirt'in de bağlı olduğu Bitlis Vilayeti'nde yaşayanların nüfusu 318.911 olarak tespit edilmiştir (Bitlis Salnamesi 1310: 15). Vilayette, gayrimüslimlerin Müslüman nüfusa oranı dörtte bir civarındaydı. Bu gayrimüslimlerin ise Ermeniler, Protestanlar, Katolikler, Süryaniler ve Keldanilerden ibaret oldukları belirtilmiştir (Bitlis Salnamesi 1310: 160).

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nde Ermeniler, gayrimüslimlerden sayıldığı gibi bunları Hıristiyan topluluklar içerisinde herhangi bir mezhebe dâhil edilmediği anlaşılmaktadır. İngiltere, bahsedilen bu misyoner faaliyetlerini Amerikalılar aracılığıyla devam ettirmiştir. Özellikle de Siirt'te İngiltere adına yürütülen misyonerlik faaliyetleri Amerika kökenli cemiyetlerin yönetiminde Mardin'den idare edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, İngiltere'nin Mardin ve çevresinde faaliyet göstermesi hiç de tesadüfe bağlanamaz. Faaliyet alanı olarak bu bölgenin seçilmesi İngiltere'nin politikaları doğrultusunda tercih edilmiştir. Çünkü bu yıllarda Mardin nüfusu, Müslümanlara oranla Hıristiyanların çoğunlukta olduğu bir yapı arz etmekteydi (Dede 2011: 2). Dolayısıyla İngiltere'nin diğer Osmanlı vilayet ve kazalarında olduğu gibi Mardin ve çevresinde de faaliyet yürüttüğü bilinmektedir. Hıristiyan teb'anın çok olduğu Mardin'e, bu

⁸ Padişahın bu yazısının tam metni ve metnin geniş değerlendirmesi için bk. Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, s. 302.

açından bakılacak olursa, misyonerlik faaliyetlerinin koordine edilmesi için en uygun yerlerden birisidir. Siirt ise bu merkezin ekseninde ve faaliyet alanında bulunmaktadır.

İngiltere adına, Osmanlı'daki gayrimüslim vatandaşlar aracılığıyla misyonerlik faaliyetlerini yürüten şahıslardan birisi de Mardinli Yusuf Yunanî idi. Yunanî, 1897'de Mardin'de bulunan Amerikalı A. N. Andrus tarafından, fakirlere yardım dağıtmak için Siirt'e gönderilmişti (BOA. DH.TMIK.M. 29/50). Yusuf Yunanî, İstanbul'daki İngiliz Elçiliği aracılığıyla İngiltere'den toplanan paralardan oluşan bu yardımı, Ermeni Yardım Fonu'na (Armenian Relief Funds) vermek için Siirt'e geldiği bilinmektedir. Siirt'e Yusuf Yunanî'yi, İngiltere adına Amerikalı misyonerler göndermiştir (TNA. FO. 78/5054: 57). Siirt'te çalışmalarını yürütürken 6 Mart 1897'de, kaldığı Protestan Okulu'ndaki odasında öldürülmüştür⁹. Olay İngiltere'de 13 Mart 1897'de Reuter Haber Ajansı tarafından duyurulmuş, olayı muhtemelen bölgede yaşayan Kürtlerin gerçekleştirdiği ifade edilmiştir (TNA. FO. 78/5054: 1). İngiltere'ye geçilen haberde: *"Diyarbakır Vilayeti'ne bağlı Siirt Sancağı'nda fakir Ermenilere yardım dağıtan Yusuf Yunan'ın öldürüldüğü ve Westminster Düküne ait Ermeni Yardım Fonu parası olan 500 liranın çalındığı haberi, muhabirlerimiz tarafından iletilmiştir. Bu olayı failleri muhtemelen Kürtlerdi..."*¹⁰

Osmanlı Devleti'nde ise Siirt Mutasarrıflığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda Yusuf Yunanî'nin öldürülmesi şöyle bildirilmiştir:

"Hıristiyanlara yardım dağıtmak amacıyla Mardin'deki Amerikalı Mister Andrus tarafından buraya gönderilmiş olan Mardinli Katolik ve sen-i Protestan ittisâlindeki odada bitûtet etmekte iken giceleyin katl olunduğu bu sabah haber verilmesiyle derhal keşf ve muâyene ettirilerek tahkikâta ibtidâr olunmuş ve Ermeni Rahiplerinden doksan yaşındaki Ohannes'in dahi el-yevm saat dört buçuk raddelerinde Ermeni Kilisesine civâr mahalle arasındaki sokakata maktûlen..." (BOA. DH.TMIK.M. 29/50)"

Olay yerinde yapılan incelemelerde okulun avlu kapısının kırık olduğu görülmüştür. Yusuf Yunanî'nin vücudunun bazı yerlerinde yaralar olduğu ve yaralanmanın etkisiyle hayatını kaybettiği anlaşılmıştır. Ayrıca silahı, parası ve

⁹ İngiliz belgelerinde Yusuf Yunanî'nin öldüğü yer, Prostetan Şapeli olarak nitelendirilmiştir. TNA. FO. 78/5054, 57.

¹⁰ "Intelligence has been received here that a certain Yussuf Yunan, who was distribating relief to the distressed Armenians in the district of Sert, vilayet of Diarbekr, has been murdered and robbed of 500l. belonging to the Duke of Westminster's Armenian Relief Fund. The perpetrators of the crime were probably Kurds. So further details are known." TNA. FO. 78/5054:1.

bazı özel eşyalarının da çalındığı tesbit edilmiştir (BOA. Y.A.RES. 98/33). İlgili tahkikat belgesinde:

“...mektebin cihet-i şarkiyyesinde vâk'ı bir harâbenin duvârı üzerinden aşarak avluya nüzûl ve bunlardan Ado, demir keski ile oda kapısını kal' iderek içeriye dühûl etmeleriyle beraber Ado'dan ma'adası bıçak ve hançerlerle merkûm Yusuf'u katl ve nûkûd-ı vesâiresini gasb iyledikleri ve Ado nâm-ı diğêr Hamdo'nun dahi o sırada elindeki demir keski ile maktûl-ı merkûmu cerh eylediği...(BOA. Y.A.RES. 98/33:3)”

İngiliz halkı Yusuf Yunanî'nin ölüm haberinin Reuter Ajansı vasıtasıyla öğrendiği gibi resmi olarak İngiltere, İstanbul'daki elçiliği aracılığıyla öğrenmiştir. Elçiliğe de olay Diyarbakır'daki Vizkonsolos tarafından bildirilmiştir (TNA. FO. 78/5054: 5). İngiltere olayı öğrendiğinde duruma hemen müdahil olmuş ve olayın gidişatını takibe başlamıştır. Yusuf Yunanî, ölmeden iki gün önce Amerikan Presbiteryan Teşkilatı'nda görevli Mr. Andrus'a bölge yöneticisinin görevinin tehlikesinden bahseden bir mektup göndermiştir. İngiltere, bu mektuptan hareketle olayın bir soygun olayı olmadığı üzerinde durmuştur. Hatta İstanbul'daki İngiliz elçiliğine gönderilen 24 Mart 1897 tarihli yazıda, Yusuf Yunanî'nin öldürülmeden iki gün önce, bir mektup gönderdiği belirtilmiştir. Daha sonra İngiltere'nin İstanbul elçiliği vasıtasıyla Bab-ı Ali'ye bu mektup ve bununla birlikte iki de rapor iletilmiş ve Siirt'teki mutasarrıf ve müdde-i umumun, Yusuf Yunanî'nin katillerini himaye ettikleri iddia edilmiştir (TNA. FO. 78/5054).

Olay hakkında tahkikat ilerledikçe olayın nasıl olduğu konusunda bilgilerde alınmıştır. Cinayet gece yarısından sonra sabaha doğru gerçekleşmiştir. Olayı ilk duyan Protestan Mektebi'ndeki yaşlı bir kadın olmuştur. Onun verdiği bilgilere göre, önce bir gürültü duyulmuş, ardından Yusuf Yunanî'nin sesi işitilmiş ve tekrar bir sessizlik yaşanmıştır. Kadın, bu sessizlik üzerine yattığını ve ikinci gürültüyle tekrar uyandığını belirtmiştir. Ardından Yusuf Yunanî'nin odasına girdiğinde midesinde ve boğazından yaralandığını ve soyulduğunu mırıldandığını söylemiştir. Olayı hemen okulun öğretmenlerinden Thomas'a haber vermiş ve yaklaşık bir saat sonra Yusuf Yunanî ölmüştür (TNA. FO. 78/5054: 58).

2-Yusuf Yunanî'nin Öldürülmesinin Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Etkisi

Yusuf Yunanî'nin öldürüldüğü sıralarda bir başka olay daha gerçekleşmiştir. Ermeni Papazı Ohannes bayram tebriği için gittiği Nakibü'l-Eşraf'ın evinden gelirken sokakta öldürülmüştür (TNA. FO. 78/5054: 59). Bunun üzerine Hıristiyan teba'a arasında, “Hıristiyanlar katlediliyor” diye bir şayia

ortaya çıkmış ve olay Diyarbakır Vilayeti'ndeki Hristiyanlar tarafından protesto edilmiştir (BOA. DH.TMIK.M. 29/50). Daha sonra Diyarbakır Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 14 Mart 1897 tarihli telgrafta, Siirt'te yaşanan bu öldürme olayından dolayı, Beşiri Kazası'ndaki Hristiyanların evlerini terk ederek, manastırlara çekilmeye başladıkları bildirilmiştir (BOA. DH.TMIK.M. 29/50).

Bölgeden yükselen tepkiler ve bir takım şayanın yayılması üzerine Osmanlı yöneticileri hemen ister Müslüman olsun ister gayrimüslim olsun, halkın huzurunun bozulmaması için önlemler almışlardır. Olayın dini-siyasî bir içeriğinin olmadığı tespit edilmiştir. Halkın bu yönde halkın teskin edilmesi için Diyarbakır ve Siirt'in bağlı bulunduğu Bitlis Valiliklerinin dikkati çekilmiştir (BOA. DH.TMIK.M. 29/50).

Osmanlı Devleti, duruma bir iç sorun olarak bakmasına ve buna göre tedbir almasına rağmen İngiltere, olayı uluslararası sorun haline getirmeye başlamıştır. Zira Yusuf Yunanî'nin öldürülmesinin tamamıyla Siirt'teki idarecilerden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Yusuf'un, Mardin'deki temsilciliğe gönderdiği bir mektuba dayanarak, Osmanlı idareci ve yöneticilerinin bu olayda parmağı olduğunu iddia edilmiştir. Özellikle de Siirt Mutasarrıfı ve Müdde-i Umuminin Yusuf Yunanî'de bulunan paranın bir kısmını istediklerini, vermemesi üzerine Yusuf'u tehdit ettiklerini, Hariciye Nezareti'ne ilemişlerdir (BOA. DH.TMIK.M. 29/50). Yusuf'tan istedikleri parayı alamayınca, öldürülmesi için hareket ettiklerinden bahsetmişlerdir. Ayrıca Yusuf Yunanî'nin üzerinde, yardım amaçlı nakit para olduğunu ve bu paranın katledilmesinden sonra kaybolduğunu da belirtmişlerdir. Dolayısıyla İngiliz Elçiliği, Osmanlı Devleti'nden, bu paranın tazmin edilmesini talep etmiş ve Osmanlı Devleti'ne muhtıra vermiştir (BOA. DH.TMIK.M. 29/50).

26 Kasım 1898 tarihli İngiltere İstanbul Elçiliği'nin muhtırasında şunlardan bahsedilmiştir:

“İngiliz İ'âne Cem'iyeti ma'arifetiyle istihsâl olunan i'âne âkçesi tevzî'ine me'mûr olan Yusuf Yunanî nâm-ı şahsın Siirt'te katl olunduğu sırada üzerinde bulunan 376 lirâ-yı 'Osmâniye'den muahharen hükümet-i milliye me'mûrları ma'arifetiyle zuhûr edub, cem'iyete teslim edilen 30 lirâ ba'de'l-tenzîl bâkî kalan 346 lirânın te'dîyesi bi'l-defa'ât cânib-i sefâretten talep olunmuş ise de Nezâret-i Celîle-i Hâriciye'den geçen şehri Haziran'da sefârete i'tâ buyurulan cevâbta maktûl-i merkûmun yeddiyle tevzî' edilen i'âne âkçesinden yalnız 200 'Osmânlı altûnunun mahall-i sarfî tahakkuk itmediğinden cihetle hîn-i katlinde üzerinde bulunması lazım gelen meblağ yalnız 200

lirâdan ibaret olacağı mahallince teşkil edilen komisyon-i mahsûsun ifâdesine 'atfen bildirilmiş ve cem'iyet-i merkûme ise bunun aksini yani zayi' olan âkçe 376 lira olub bundan sâriklerin yeddinde bi'z-zuhûr istirdâd olunan 30 lirâdan mâ'ada küsûr kalan 346 lirânın tazmîn ettirilmesini musirrâne iddi'â etmekte bulunmuş olub hâlbuki zayi' olan meblağ teb'a-i Devlet-i 'Aliyye'den fakr-ı hâl ve perişânîde bulunanlara i'âneten tevzî' olunmak üzere İngiltere'de toplanan bir pâra olduğundan ve fi'il-i sirkat dahi karyede ve tenhâ bir yerde vukû'a gelmeyub ma'hâzâ bir merkez livâda ifâ' idilmiş idüğünden şu hâlde meblağ-ı mezbûr 346 liranın Hükûmet-i Seniyye Cânibinden tazmîn ve te'diyesi hâlen ve maslahâtan münâsib olacağı vârid-i hâtr olmağın tekrar ihtâr-ı keyfiyete ibtidâr olundu (BOA. DH.TMIK.M. 29/50)."

İngiltere'nin olaya yaklaşımı, ilk başlarda dinî açıdan olmuştur. Çünkü Mardin'deki Mr. Andrus tarafından gönderilen raporda, cinayetin detaylarından bahsedildiği gibi, bu cinayeti işleyenlerin Müslüman olduğu da ayrıca vurgulanmıştır (TNA. FO. 78/5054: 57). Gönderilen raporda: "...no less than six men-Moslems-entered the yard of the Protestant chapel at Sert..." ifadeleriyle cinayeti işleyenlerin Müslüman olduğundan özellikle bahsetmiştir. Ayrıca raporunun ilerleyen kısımlarında, cinayetten sonra, dört kişinin yakalandığını belirtmiş ve bölgede yaşayan Hıristiyanların, Müslümanlardan çok korktuklarını ifade etmiştir. Cinayet nedeniyle tutuklanan kişilerin hepsinin Müslüman olduğunu, raporun ilerleyen kısımlarında yinelenmiştir (TNA. FO. 78/5054: 59). Olay bir soygun olayı olarak değerlendirilebilecekken başka yönlere çekilmeye çalışılmıştır. Gerçekten de Osmanlı yetkililerinin olayın üzerine ciddiyetle gittikleri görülmüştür.

Yussuf Yunani'nin ölümüne, her ne kadar soygun süsü verilse de bunun planlı bir cinayet olduğu üzerinde durulmuştur. Ermeni Yardım Cemiyeti'nin başkanı W. Whiltall'ın İstanbul'daki elçiliğe gönderdiği yazıda, Yusuf'un ölmeden önce kendisine yazdığı bir mektupta, bazı yetkililerden tehdit aldığından bashettiğini belirtmiştir. Fakat elçilik bunu Londra'ya bildirirken, ellerinde delil olmadığını da eklemiştir. Kanıtsız bir iddiadan dolayı da Bab-ı Ali'ye bu yönde baskı yapamayacaklarını söylemişlerdir (TNA. FO. 78/5054: 60).

İngiltere soygun amaçlı bir cinayet olduğuna kani olduktan sonra bu sefer Yusuf Yunani'nin gasp edilen malları ile Ermenilere yardım olarak dağıtmak amacıyla yanında bulunan ve olayla birlikte kaybolan paraların peşine düşmüştür (BOA. DH.TMIK.M. 29/50). Aslında ilk başlarda Londra ile yapılan yazışmalarda, yardım paralarının çalındığına dair herhangi bir delile rastlayamadıkları ifade edilmiştir. Daha sonra paranın kaybolduğu iddia

edilmiştir. Osmanlı idarecileri çalınan para ile ilgili olarak Ermeni Yardım Cemiyeti'ne 30 Osmanlı lirası teslim etmişlerdir. Fakat İngiliz elçiliği meblağı kabul etmemiş, rakamın 500 lira olduğunu söylemiştir. İlerleyen zamanlarda ise bu rakamın 376 lira olduğu kesinleşmiştir. Yetkililer tarafından 30 lira daha önceden teslim edildiği için geriye kalan 346 liranın ortaya çıkarılması yönünde İngiltere tarafından girişimler olmuştur. 346 liranın nerede olduğunu tespit için hem Osmanlı Devleti tarafından hem de Siirt'teki Ermeni Yardım Cemiyeti tarafından komisyon kurulmuştur. Yapılan çalışmalarda Siirt'teki Yardım Cemiyeti'nin ısrarları üzerine Yusuf Yunanî tarafından yapılan harcama ve yardım hesapları incelemeye alınmıştır. Bu hesap cetvellerinde yaklaşık 20.000 kuruşun ortada olmadığı tespit edilmiş ve bu kez 20.000 kuruş Osmanlı Devleti'nden tazminat talebinde bulunulmuştur (TNA. FO. 78/5054: 60).

3-İngiltere'de Kamuoyu Oluşturma Çabaları

Yusuf Yunanî'nin öldürülmesi ve kaybolan yardım paraları, İngiltere'de devamlı gündemde tutulmuştur. Bunu Liberal Parti'den meclis üyesi olan Thomas Charles Hunter Hedderwick kendine vazife bilerek, gerçekleştirmiştir. Hedderwick, İngiliz Hükümeti'ne sıkça soru önermeleri vererek olayı taze tutmaya ve Hükümeti'nin dikkatini çekmeye çalışmıştır (TNA. FO. 78/5054: 47). Kaldı ki Yusuf Yunanî'nin öldürülmesinden ve yardım paralarının ortadan kaybolmasından sonra bir yıl geçmesine rağmen Hedderwick, 15 Şubat 1898'de Parlamento'da Lord Curzon'a bu durumu hatırlatıcı soru önergesi yöneltmiştir. Hedderwick, Londra'da hükümet nezdinde soru önermeleri ile kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır (TNA. FO. 78/5054: 48). Yusuf'un öldürülmesi ve paraların akibetini sık sık gündeme getirerek İngiltere'yi Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçirmek için çaba sarfetmiştir. İngiliz Hükümeti'nden verilen cevapta ise: *"Sadece bir mektuba dayanarak Osmanlı idarecilerinin suçlanamayacağını, kaybolan paralar hakkında da komisyonun araştırmasını bitirmesini bekleyeceklerini,"* belirtmiştir. İlerleyen günlerde de Salisbury, Hedderwick'e verdiği bir yanıtta, henüz Osmanlı Devleti'nden tazminat istemek için henüz ellerinde yeterli kanıt bulunmadığından bahsetmiştir (TNA. FO. 78/5054: 67)¹¹. Yine Hedderwick, Mayıs 1898'de İngiltere'nin çıkardığı Mavi Kitap'ta Yusuf Yunanî olayıyla ilgili herhangi bir yazışma göremeyince bunu Salisbury'e sormuştur. Aldığı yanıtlar geçiştirici ifadeler olduğu gibi Osmanlı

¹¹ *"Her Majesty's Government are not yet in possession of any evidence which would justify then in presenting a claim to the Porte for the restitution of the sum mentioned."* Bakınız TNA. FO. 78/5054: 65.

Devleti'nin aldığı tedbirler sayesinde konu kapatılmıştır. (TNA. FO. 78/5054: 72).

İngiliz yetkililer, İstanbul'daki elçisi Philip Currie aracılığıyla Bâb-ı Âli'ye bu konu hakkında sorular iletmışler ise de Osmanlı Devleti'nden istediği cevapları alamadıklarından şikayet etmişlerdir (TNA. FO. 78/5054: 71).

4-Osmanlı Devleti'nin Aldığı Tedbirler

Osmanlı Devleti, durumu öğrenir öğrenmez detaylar hakkında soruşturma başlatmıştır. Hem Yusuf Yunanî'nin hem de Papaz Ohannes'in öldürülmelerinin aynı zamana rastlaması Osmanlı idarecilerini alarma geçirmiştir. Çünkü siyasî şartlar nedeniyle yabancı devletlerin muhtemel müdahalelerini önlemek için derhal idarî ve adlî tedbirler almak zorunluluğu olmuştur. Olayın ne zaman ve ne şekilde meydana geldiği araştırılarak sorumluların yakalanması için derhal çalışma başlatılmıştır (BOA. DH.TMIK.M. 29/29). 8 Mart 1897'de Siirt Mutasarrıflığı ve Bitlis Vilayeti'ne, durumun derhal araştırılmasının istenmiş ve olaydan duyulan kaygı dile getirilmiştir. Ayrıca ihmalkâr davranılırsa dış devletler nezdinde bu olayın devlet tarafından gerçekleştirildiği veya üstünün kapatılmaya çalışıldığı şüphesi doğacağı ihtarı da yapılmıştır. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin itibarının siyasî ortamda zedeleneceği belirtilerek, yöneticiler konu hakkında hassas davranmaları hususunda kesin bir dille uyarılmışlardır (BOA. DH.TMIK.M. 29/50).

Siirt Mutasarrıflığı, olayın yaşandığı bölgeye memurlarını görevlendirerek, olayın faillerinin bulunması için çaba sarfetmiştir. Her yer etraflı bir şekilde araştırılmaya başlanmıştır (TNA. FO. 78/5054: 4). Yusuf'un kaybolan mallarından olan çifte silah Siirt'te yaşayan bir kişinin yanında ele geçirilmiş ve tahkikat derinleştirilerek altı kişi tutuklanmıştır (BOA. DH.TMIK.M. 29/50). Ayrıca Siirt Mutasarrıflığı'ndan 9 Mart 1897'de gelen bir telgrafa göre, olayın adlî bir vak'a olduğu belirtilmiştir. Siyasî bir içerik olmadığı, tutuklanan kişilerin sadece gasp amacıyla böyle bir işe giriştikleri ifade ettikleri belirtilmiştir (BOA. DH.TMIK.M. 29/50).

Papaz Ohannes'in katilleri olarak Timur ve Abdullah adında biri Ermeni iki şahıs; Yusuf'un katilleri olarak ise Yusuf, Hamdo, Abdullah ve Ado adında dört kişi olmak üzere toplam altı kişi, 6 Mart 1897'de mahkemeye sevk edilmişlerdir (TNA. FO. 78/5054: 4; BOA. DH.TMIK.M. 29/50). Yapılan mahkeme neticesinde Yusuf'un katilleri idam cezasına çarptırılmış, Ohannes'in katilleri ise 15'er yıl kürek cezasına mahkum edilmişlerdir (BOA. DH.TMIK.M. 29/50). Doğal olarak tutuklular bu duruma itiraz ederek suçu başkalarına atmışlardır. Ancak bu

kişilerin üzerlerinde ve kaldıkları yerde yapılan araştırmalarda Yusuf Yunanî'ye ait eşyalar bulununca suçları sabit görülerek cezalandırılmışlardır. Verilen kararlar temyiz edilse de tekrardan aynı karar verilmiş ve Padişah iradesine gönderilmiştir (BOA. Y.A.RES. 98/33). Davayı görüşen, Temyiz Mahkemesi Ceza Dairesi, 31 Aralık 1898'de kararı onaylanmış ve 10 Şubat 1899'da ise durumu Adliye Nezareti'ne ilerecek davayı neticelendirdiğini bildirmiştir (BOA. Y.PRK.AZN. 20/5). Sadrazamın da, 25 Şubat 1899'da durumu padişah II. Abdülhamit'e arz etmiştir. Davanın seyrine bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin olayı adli açıdan hızlı bir şekilde neticelendirdiği görülmektedir (BOA. Y.PRK.BŞK. 58/80).

Olayın ardından Diyarbakır Vilayeti'nde Hıristiyanlar, bu olayı protesto etmeleri üzerine Osmanlı Devleti burada da tedbirler almıştır. Diyarbakır ve Bitlis Vilayetleri'ne yazılar gönderilerek, halkın asayişine önemli ölçüde dikkat edilmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca herhangi bir şayanın ortaya çıkmaması için de özen göstermeleri emredilmiştir (BOA. DH.TMIK.M. 29/50). Nitekim Diyarbakır'da 3 kişilik bir heyet oluşturularak hem Hıristiyanların ileri gelenleri hem de Müslümanların ileri gelenleriyle görüşmeler yapılmıştır. Halka, adaletin sağlanacağı yönünde teminatlar verilerek herhangi bir çatışmanın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu işle ilgili üç kol memuru görevlendirilmiş ve yapılan çalışmalar neticesinde Hıristiyanların, evlerini terk edip manastırlara çekilmesi önlenmiştir. Müslümanların da Hıristiyanlara tepki göstermemesi için, onların da ileri gelenlerine uyarılarda bulunulmuştur (BOA. DH.TMIK.M. 29/50).

Siirt'teki Osmanlı idarecilerinin aldığı tedbirler sayesinde İngiltere Osmanlı Devleti'ne müdahale için eline koz geçirememiştir. Adli sürecin bu olayda hızlı bir şekilde işletilmesi nedeniyle herhangi bir müdahale şansı bulamayan İngiltere, bu kez kaybolan yardım paraları üzerinden Osmanlı Devleti'ne siyasal baskı yapmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin kayıp paralar konusundaki baskısını ilk başlarda kabullenmemiş olsa da daha sonra bir araştırma komisyonu kurarak, Siirt'te faaliyet gösteren İngiliz Ermeni Yardım Cemiyeti'nin kayıtlarını incelemeye almak zorunda kalmıştır. (BOA. DH.TMIK.M. 32/85). İngiltere'nin, komisyon kurulması ve durumun araştırılarak ortaya çıkarılması konusunda pek tutarlı olmadığı görülmüştür. Çünkü İngiliz Elçiliği'ne gönderilen bir diğer raporda yazılan miktara göre; İngiltere, Osmanlı Devleti'nden tazminat talep etmiştir. Bu durum ilk başlarda 500 lira olarak talep edilmiş ise de ardından 376 liraya indirilmesinden açıkça

anlaşılmaktadır¹². Osmanlı Devleti'nin talebi üzerine kurulan araştırma komisyonuna, Siirt'teki Ermeni Yardım Cemiyeti'nin üyeleri de dahil edilmiştir. Gerekli defterler incelendikten sonra Osmanlı Devleti yetkilileri, kaybolan miktarı 20.977 kuruş olarak tespit etmiştir. Bu miktarı İngiltere'ye ödemeyi kabul ederek, muhtemel bir diplomasi krizinin de önüne geçmiştir¹³.

Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı Devleti'nde misyonerlik yapan Yusuf Yunani'nin öldürülmesi olayında, İngiltere'nin duruma müdahil olması sorunu, uluslararası bir buyuta getirmiştir. Bu olayla birlikte İngiltere, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine bir kez daha müdahil olma şansını elde etmiştir. İngiliz arşivlerinde, Yusuf Yunani'nin öldürülmesiyle ilgili evrakın çokluğu, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin iç işleriyle ne kadar ilgilenildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada adı bir soygun vak'asından istifade etmeye çalışan yabancı bir devletin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahalesi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde müslüman halk Hıristiyanların misyonerlik faaliyetlerinde bulunmalarına tepki göstermekteydi. Yusuf Yunani vak'asından da görüldüğü üzere yardım amacıyla bölgede faaliyet gösteren bir misyoner, gecenin bir yarısı öldürülüyor ve yanında bulunan bazı mal ve nakit parası ise çalınabiliyordu. Yardım amacıyla yapılan faaliyetler, bu tür adi olaylarla sekteye uğrayabiliyordu. Ancak yapılan yardımların arka planında yatan sebeplere bakılacak olursa, bölgedeki Hıristiyan halkın devletlerin kendi politikaları uğruna kullanıldıkları görülmektedir. Yardım adı altında misyonerlik faaliyetinin yürütülmesi ve bu yardımların dağıtılmasında gözetilen ayrımcılık, Müslüman teb'anın tepkisine yol açmaktaydı. Bu tepki zaman zaman Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında bir çatışmaya dönüştüğü gibi yukarıda sunulan vak'a takdiminden de anlaşılacağı üzere birkaç kişinin tertiplemediği olaylarla da gün yüzüne çıkmaktaydı.

Bu olayda çıkarılacak sonuçlardan bir diğeri ise Hıristiyanlığın koruyuculuğu rolünü üstlenen İngiltere, Osmanlı Devleti'ni uluslararası arenada sıkıştırmak ve Hıristiyanlar arasında bir kamuoyu oluşturmak için çaba sarfetmesidir. İngiltere, ilk başlarda Yusuf Yunani'nin katillerin, sonra da

¹² Yardım Cemiyeti'ne 30 lira teslim edilmiş ve sonradan talep edilen miktar 346 lira olmuştur. bk. *TNA. FO. 78/5054*.

¹³ Her 1 lira 102,5 kuruş olarak ele alınmıştır. İngiltere'nin iddia ettiği miktar 346 lira olmasına rağmen Osmanlı Devleti, 204 lira ödediği anlaşılmaktadır. Detay için bk. *BOA. DH.TMIK.M. 29/50; TNA. FO. 78/5054: 70*.

kaybolan yardım parasının bulunması için Bâb-ı Âlî'yi sıkıştırmaya çalışmıştır. Olay siyasileştirmek için uğraşan İngiltere, Osmanlı Devleti'nin aldığı sıkı tedbirler sayesinde pek başarılı olamamıştır. Bu nedenle durumu politik açıdan kendi lehine çevirmek için farklı argümanlar kullanmaya başlamıştır. Olayın üzerinden 1 yıl geçmesine rağmen Yusuf'un katillerinin bulunup bulunmadığı, bulduysa Osmanlı Devleti'nin bunlara karşı ne gibi bir adli karar verdiğiyle pek alakadar olmayan İngiltere daha ziyade kaybolan paraları gündeme getirmeye başlamış ve Osmanlı Devleti'ni bu yardım paraları üzerinden siyasî açıdan yıpratmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti, Yusuf Yunanî vak'asında hızlı bir şekilde adli mekanizmayı işleterek, katilleri hemen yakalamış ve ertesi gün bu kişileri mahkemeye çıkarmıştır. Verilen karar her ne kadar temyiz edilse de Yusuf Yunanî ve onunla aynı gün öldürülen Papaz'ın katilleri, dava usulen bozulduğu için, yeniden yargılanmışlardır. Dolayısıyla davanın uzaması, İngiltere Elçiliği ve bölgedeki İngiliz Konsolosları tarafından yanlış anlaşılmıştır. Siirt'teki bazı ileri gelenler mahkumları koruduğu öne sürülerek Bâb-ı Âlî'ye baskı yapmaya çalışılmıştır. Ancak Osmanlı Devleti yetkililerinin verdikleri yanıtlar İngiliz siyasetine karşı ustaca bir manevra olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, İngiltere'ye gecikmenin temyiz sürecinden ileri geldiğini ve bu olayda adaletin sağlanacağından şüphelerinin olmamasını söylemesi, gayet yerinde bir hamle olarak durmaktadır. Doğal olarak bu çalışmadan çıkarılacak bir diğer sonuç da Osmanlı Devleti ve yetkililerinin adaleti ortaya koyma yolunda ne kadar hızlı ve dikkatli davrandıkları görülmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin olaya tamamıyla din eksenli bakmadığının da en bariz örneklerinden biridir. Öldürülen bir kişi, dinî uyuşuğu ne olursa olsun teb'a olarak bakılmış ve ona göre uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nde Tanzimatla birlikte başlayan bir sürecin devamı olarak ve onun uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti, bu olayda katillere gereken cezayı vererek adli; kaybolan yardım paralarını ödemeyi kabul ederek malî açıdan olayın sorumluluğunu üstlenmiştir. Osmanlı Devleti, siyasî açıdan bir müdahaleye fırsat vermemek adına oldukça yerinde ve uygun kararlar alarak gerekli adımları atmıştır. Bu olay, Osmanlı Devleti'nde, Tanzimatla birlikte ortaya çıkan vatandaşlık kavramının da yerine oturduğunun en bariz örneklerinden biridir. Bu çalışmayla Osmanlı idarecilerinin İslam dışındaki unsurlara bakış açıları ve onların engin hoşgörülerini ortaya konulmuştur. Yabancı bir devletin Osmanlı

Devletî'nin iç sorununa yaklaşım tarzını da yansıtması bakımından da ayrıca önem taşımaktadır.

Bu çalışma Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin yaşadığı bir olaya, yabancıların bakış açılarını da ortaya koyması bakımından ilginçtir. Yusuf Yunanî'nin öldürülmesi ve yardım paralarının sık sık İngiliz Parlemtosu'nda dile getirilmesi bunun en açık örneğidir. İngiltere'de kamoyu oluşturmak için gösterilen çabalar, Osmanlı Devleti'ndeki Ermenilerin etkinliğini de göstermektedir. İngiltere'deki bir senatör aracılığıyla bu olayın sürekli canlı tutulması, olayın uluslararası boyutunu da gözle önüne sermektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyan teb'a ile yabancı devletler arasındaki ilişkilerin boyutunu da göstermesi açısından dikkate değerdir.

Tanzimat ile birlikte başlayan idarî yapılanmanın neticesinde Osmanlı Devleti, kurumsal açıdan bir düzen sağlayamamıştır. Bunu Tanzimat'tan sonra yaptığı çeşitli düzenlemelerle yeniden sağlamaya çalışmıştır. Bu esnada oluşturulan idarî yapılanmayla birlikte adlî örgütlenme de gelişme göstermiş ve Osmanlı Devleti'ne karşı herhangi bir menfî uygulamanın önüne geçmiştir. Özellikle de gayrimüslim teb'anın hak ve hukukunun korunması bağlamında Osmanlı Devleti'ni siyasî arenada sıkıştırmak isteyen yabancı devletlerin etki sahası daha da daraltılmaya çalışılmıştır. Bu vak'adan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti ve idarecileri, teb'anın haklarının korunması için azami ölçüde dikkat sarfetmiştir. Aynı devletin çatısı altında yaşayan halkın birbirine düşmemesi için çaba göstermişlerdir. Merkezden vilayet ve kazalara gönderilen talimatlarda asayişe son derece önem verildiği de bu çalışmada ortaya konulmuştur.

Misyonerlik faaliyetleri, hiç şüphe yok ki 1890 ve sonrasında Osmanlı Devleti'ne karşı yapılacak olan saldırı ve politikalarda önemli rol üstlenmişlerdir. Müslüman toplumun hassasiyetlerini tanıyan ve bilen yabancı devletler, ona göre politika geliştirmişler ve Osmanlı toplumunda Müslüman olmayanlara çeşitli haklar elde etmeleri için destek vermişlerdir. Bu destekler, Müslümanlar tarafından tepkiyle karşılandığı gibi, Yusuf Yunanî vak'asında olduğu gibi münferit olayların da yaşanmasına sebep olmuştur. Hatta böylesi münferit meseleler, halk ayaklanmasına ve sorunun uluslararası krize neden olacak kadar da ileri gitmesine sebep olmuştur. ©

KAYNAKLAR

a. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.),

Dahiliye Nezareti Muamelat Evrakı (DH.TMIK.M.), Dosya No: 29/Gömlek No: 29; 29/50; 32/85.

Yıldız Perakende Evrakı Adliye ve Mezahib Nezareti (Y.PRK.AZN.), Dosya No:20/Gömlek: 5.

Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Mabeyn Başkitabeti (Y.PRK.BŞK.), Dosya No: 58/Gömlek No: 80.

Yıldız Tasnifi Sadaret Resmi Maruzat Evrak (Y.A.RES.), Dosya No: 98/Gömlek No: 33.

The National Archives (TNA.),

Forreign Office (FO.), 78/5054.

b. Diğer Eserler

AKÇORA, Erginöz (1994). *Van ve Çevresinde Ermeni İsyanları (1896-1916)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

AYDIN, Mithat (2006). "Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi", *OTAM XIX*, Ankara, s. 79-122.

BERKES, Niyazi (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Bitlis Vilayet Salnamesi, 1310.

BOZKURT, Gülnihal (1996). *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, Ankara: TTK Basımevi.

DEDE, Mevlüt (2011). "Osmanlı Döneminde Çok Kültürlü Yaşama Bir Örnek: XVI. Yüzyıl'da Mardin'de Sosyal Hayat", *Ulusal Malatya Sempozyumları II. Sürdürülebilir Kentleşme ve Kentlilik*, Malatya.

HALAÇOĞLU, Ahmet (2007). *Bir Ermeninin İtirafı (1895 Maraş ve Zeytin Olayları)*. Ankara: Yeni Türkiye Yay.

İNALCIK, Halil (1964). "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkiler", *Belleten*, XXVII/112, Ankara, 624-690.

ORTAYLI, İlber (2011). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Ankara: TTK Basımevi.

KARADENİZ, Yılmaz (2011). "Bitlis'te Ermenilerin Müslüman Halka Yaptıkları Katliamlar ve Batılı Devletlerin Katliamlardaki Rolü (1913-1919)", *Turkish Studies*, 6/1, Erzincan, 1405-1420.

KARAL, Enver Ziya (1999). *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, Ankara: TTK Basımevi.

KARAL, Enver Ziya (2000). *Osmanlı Tarihi*, Cilt VI, Ankara: TTK Basımevi.

KAYNAR, ReŖat (2010). *Mustafa ReŖit PaŖa ve Tanzimat*, Ankara: TTK Basımevi.

SEViNÇ, Necdet (2002). *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri*, İstanbul: Milenyum Yay.

SEZER, Cemal (2010). "Amerikan Misyonerlerinin Ermeni Meselesine Etkileri (1890-1914)", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/1-2, Çorum, 57-69.

TORUN, Fatih Sadık (2012). "Osmanlı TaŖra İdaresinin Yeniden Yapılanma Süreci (1842-1876)", *Karadeniz AraŖtırmaları*, 32, Ankara, 81-97.